

Стремежът да се предаде мисленето и светоусещането на малкия човек постепенно дава път на живия детски език в поезията. Ако в началото на социалистическия период преднамерената и шаблонна авторска реч изсушаваше невъобразимо звученето ѝ, днес новото отношение към детето поражда и желанието за смислен и адекватен диалог с него. В зависимост от жанровете и стиловете предпочитания на авторите различни пластове от детската реч навлизат в поезията с типичните за децата обрати, изрази, елементи от жаргона и пр.

Макар и доста тромаво, картината на детския език се променя и се доближава до реалната.

От декларативната и тезисна поезия през първото десетилетие, от прекия израз на чувства, от патетично-призивната гама — към свособразието на детската психика и детското виждане, към сложността на детската природа, към многозначно изразяване и многопластов подтекст с разширен адрес — това са най-общо тенденциите, които характеризират съвременната поезия за деца и юноши.

ЖИВОТ ПОД ПСЕВДОНИМИ

(Габровски сатирици и хумористи във в. „К’во да е“ — 1911—1922 г.)

ГЕОРГИ ТАХОВ

За Литературно Габрово би могло да се говори още от времето след Освобождението. В града се завръщат бивши хъшове, бродили до неотдавна из Влашко, и духовният живот добива нов смисъл. Все още са свежи спомените от Ботевите вестници, а някои от старите издания са между багажа на пристигащите. Стените на кафенетата, разбира се, са украсени с революционните графики и календари — днес библиографски реликви.

Заедно с това Габрово никога не е било литературно кръстовище с национално значение. От край време обаче то съхранява народното отношение към хумора и сатирата. В съвремението, когато търсим техните извори, някогашните габровски сатирици придобиват по-особено значение и нови стойности. Те са „литературният етнос“, значимият шрих на един град с определено отношение към злосторителните въпроси на времето. Дори само това оправдава да се потърсят и осветят публикациите на някогашните творци на хумора. За съжаление сатиричното авторство от онези години е своеобразен живот под псевдоними, като само внимателният прочит би могъл да доведе до уточняването на конкретни автори — особено ако се потърсят те в отделните издания. Това ме насочи към участието на габровските сатирици и хумористи във в. „К’во да е“ (1911—1922 г.).

За изданието е писано многократно. Горещо и обосновано отричано, то е намирало и аргументирана защита. Ще припомня само статията на проф. Александър Балабанов „К’во да е“ във в. „Развигор“, бр. 79 от 19. VIII. 1922 г. С неподражаемия си стил Ал. Балабанов, редакторът на литературния „Развигор“, изтъква най-доброто в „К’во да е“:

„Най-лошо впечатление, или, по-право, най-ме ядосват тия повсеместни псевдоними като Еховски, Розалин, Берсенов, Ванька Пук, Калигари, Месечин, Жан, Гетенбург, Дяволски зет, Лъшюка, Белий и пр. Не е хубаво това, одребняват самите работи. Но не е и справедливо за авторите. Техните писания не са тъй съвсем незначителни, както ги представят те самите със своите псевдоними. Авторите преспокойно и с гордост могат да се подписват под произведенията си. Да не се боят от визискателността на публиката, те сами ще бъдат по-визискателни към себе си.“

Тези редове на приятелски упрек и литературна реабилитация завършват с думите:

„Отсега нанататък искам да чета „К’во да е“ напук на сериозните серсеми. „К’во да е“ и „Българин“ отлично могат да се допълнят. Но, повтарям още веднъж, нека се пазят от това сладичко, мъничко, лекичко, въобще-ичко издребняване, нека да не изпадат в разказване на междусъвошки интимни бивалици и небивалици.“

Неслучайно статията е поместена и в том първи на „Александър Балабанов“ от поредицата „Български критични“ на изд. „Български писател“, 1973 г. Към нея едва ли има какво да се прибави. Тя

е апология срещу рутината на отрицанието, синтез на добронамерена оценка, отзив за издание, което се опитва да се усмихва през всичките години на войните. И след това.

В случая задачата ни не е да проследяваме трудния, неравен и често противоречив път на в. „К'во да е“. Тя е далеч по-скромна — да открием по страниците на дългогодишното издание участието на споменатите габровски хумористи и сатирици.

Още в онези ранни години Габрово има свои пристрастия, литературни и книжовни битки, защитници на естетически позиции. Най-значителният литератор в града е Евтим Дабев, който също използва и з м и с л е н и м е н а, инициали и псевдоними. В началото на века те са били необходими. Атакувано е било обществото, засагнати са личности. Между псевдонимите на Евтим Дабев са: Анакум, Аверкий, Г. Анкин, М. Анин, Барон Кански, Безребърников, Варлаам, Дафинов, Един работник, Инкогнитус и т. н. Част от тези тайни имена се срещат и в „К'во да е“, но в случая ни интересуват предимно неоткрити, малко известни литератори, или такива автори, чиито публикации са изцяло в сянката на псевдонима.

Няма да се спираме и на критическата оценка на самото издание. Същественото е, че то помества стотици стихове и сатирично-хумористични материали и е постоянна трибуна на изявяващи се автори. Ще припомним само, че тук за пръв път печата Христо Смирненски, чието сътрудничество продължава години наред, смятан като съредактор на изданието. Няма друг вестник, чиято „програма“ поне да напомня „програмата“ на „К'во да е“. Той е по-различен от съвременния „дайджест“, вестник за всички, нещо като „Дядовата ръкавичка“ на Елин Пелин, но с временно приютени автори от бохемата, които твърде често помества изостаналото по джобовите им литературно зърно, видове, „нахвърляни“ мисли и двусмислици. Опитно поле, отворено за всекиго от 1911 до 1922 г. Точно затова са били необходими и споменатите псевдоними, своеобразни литературни маски за поета, прозаика, или шегобиеца — в един постоянен карнавал, в който са участвували и габровци. Повечето от тях са подтикнати към перото от споменатия Евтим Дабев, който още през 1886 г. издава стихосбирката си „Тъгите ми“, а през 1889 г. — книгата „Сюрмашка правдина“ под „скритото име“ Един сиромаш. Желанието е било да бъде наподобен, повторен или достигнат по някакъв начин, в едно културно минало, все още оставашо в сянката на миналото.

Кому е известно например, че някога в Габрово са писали автори, скрити под псевдоними като: Горчилини, Мотю Габровски, Шекерчето, Санчо Панса, Абитюрентът Fly, Бела Гана (Геновева Иванова), Nicolaus, Марко Марча и т. н. Именно в архива на Марко Марча, за когото ще стане дума по-късно, е запазено стихотворение от Иван Шехтанов, който е писал и под псевдонима Ве Слещов, откъдето произлиза и другото му хумористично име Веслец. Другаде ще го цитирам, тъй като е показателно за хумористичните „награди“ на сатирика.

Към 1911 г., когато започва да излиза в. „К'во да е“, две от книжарниците се отбелязват и със свои имена — „Просвета“ и „Наука“. Рекламира дейността си и книжарницата на Недю Ив. Т. Събчев. Социалните конфликти обаче не са малки. Срещу споменатите три книжарници развиват дейност 52 кръчми — посочени поименно в „Български алманах“ за въпросната година. Това обяснява и защо в стихотворението „Бодил“ се споменава „кръчмарин — смок“. Преследванията на пишешите не са били само символични. Това обяснява и стиховете под псевдоним, т. е. с л о в е с н и т е м а с к и на авторите. В рубриката „Поща“ на бр. 32 от 1911 г. на „К'во да е“ научаваме за авторката „Бяла Гана“, зад което име според Христо Бързицов, също сътрудник в изданието, се е криела Геновева Иванова. „В „Поща“, редакторът, който добре я познаваше — спомня си Бързицов — и обръща внимание, че материалът ѝ е директен и ако го отпечатат, би си имала неприятности.“ А и редакцията не е желала да се заангажира с подобна сатира. Отговорът е шеговит, но безапелационен: „Мари Гано, Бела Гано — нещичко ша та попитам, правичко да ми обадиш, като си толкоз хубава, защо си двойно глупава? В кошчето, Гане! . . . В кошчето.“

Подобни са укорите и към автора под псевдоним „Болен Герги — Габрово“. Отбелязан е в бр. 116-ти години по-късно — в 1914 г. С по-деликатен хумор е един друг поет, подписвал се като „Абитюрентът“, Естествено авторът не е бил абитуриент, точно обратното, вероятно е в напреднала възраст. Стиховете му са своеобразен словесен „портрет“ на града. Заслужава да се спомене едно негово „Писмо“, в което със средствата на шеговитото слово е успял да улови характерни черти от този неповтарящ се по своята своеобразност град, Усеща се доброто чувство, а заедно с това и болката на автора:

Писмо от Габрово

Хубаво е, хубаво,
пустото му Габрово.
И най-голямият филистер
нарича го Мачестер.
Хубост, накит, ред, прилика,
туй култура що се вика,
в Габрово се все намира —
като във фокус се събира.
Погледнете улиците,
по тях калдаръма, паважа,
да оставим къшурките
по на един-два етажа. . .

Патетично в началото, стихотворението с доста строфи продължава с характеристика на самите съграждани на стихотвореца. Нощем, пише той, габровците спират часовниците си, за да не им се изтриват чарковете. Слагат зелени очила на магарето — за да яде и талаш, и т. н. За да завърши накрая:

Кокошките крякат, стават —
и хоп, виж: яйце остават,
носят и дене, и ноше,
всяка колкото може.
Това е: „от една овца, две кожи“,
или друго яче взето,
то значи: стрижи яйцето!

Стихотворението е в бр. 130 на „К'во да е“ от 1914 г.

Този автор, който е несъмнено най-активният габровски сатирик през годината, три броя преди това, в бр. 110, публикува „Габровски весели прозвища“ на свои съвременници. Факт, изключително ценен — погледнат като „хумористично краезнание“. Ето част от тези имена:

Иван Ибазго	Васил Шомомоока
Косю Косята	Георги Чавгата
Дойно Гърнито	Къно Плесата
Ботю Патката	Иван Ингдията
Иван Ялмаза	Христо Сайгарята
Дончо Охлито	Досю Кочума
Иван Махмодията	Иван Кафята
Стеф Зимяма	Петър Пачата
Илия Червинека	Рачо Чучура
Христо Ангажирания	Иван Кастазана
Петър Хайрята	Рачо Чукура
Иван Афлатарията	Иван Пуяка
Дече Бюджанина	Минчо Шопузана

В бр. 112 е поместен допълнителен списък, в който са и имената:

Генчо Костилката
Ганчо Мацката
Цоню Цвеклето
Стойчо Катито
Христо Калцуния и т. н.

Всяко прозвище има своя история, която за съжаление ние не знаем. Те разкриват чувството на габровеца за шегата, изобретателността му, а не на последно място и идеята на автора да ги събере.

През 1915—1916 г. в изданието активно сътрудничи габровски автор под псевдонима „Бачо Киро“. Предполагаме, че личното му име е Кирил, но фамилията засега е неизвестна. От „Пощата“ в бр. 204 през 1916 г. се разбира, че редакцията е доволна от това, което ѝ изпраща.

По-внимателният анализ на публикациите би разкрил доста подробности за габровските автори и за тогавашното литературно Габрово. Със сигурност може да се твърди например, че под псевдонимите „Санчо Панса“ и „Шекерчето“ е скрито едно и също лице. В бр. 209 от 20 май 1916 г. в рубриката „Поша“ редакцията се обръща към Санчо Панса — Габрово със следните няколко реда: „Намерете захар и ги подсладете малка!“ . . . Явно че сатириктът се е увлякъл и е „насолтил“ здраво някого, а редакцията го приканва да смекчи критиката. Авторът не приел препоръката, въпреки че в следващите броеве го срещаме като „Шекерчето“, към когото редакторът отново недоволствува. В „Поша“, бр. 211 го пита: „Шекерчето — Габрово Абе, на хинина казва ли се захар!“ Несъмнено — Шекерчето и Санчо Панса са едно и също лице. Нищо чудно, след като не само Евтим Дабев, а и Христо Смирненски участва в пресата с повеч от 50 псевдонима — Ведбал, Вилмон, Вертер, Гаврош, Сопоносец Храбрый, Юбилеен Летописец, Хризантема и т. н. В бр. 277 от 3 декември 1916 г. споменатият Санчо Панса — Габровски помества патриотично стихотворение в народни ритми: „Стъпил Домну“ с подзаглавие „Пее се по „Стъпил Добри“. . . Творбата му отразява народностните тежния от времето на войните. В същия брой на последната страница е поместена и хумористичната му проза: „Изявленятия на Генерал Петлеску“.

В тези години се явява и един друг габровец — хуморист: Мотю Габровски. И той изненадва с образотените си за това време стихотворни похвати и език, а и с патриотичните си вънления.

В бр. 231 от 1916 г. Мотю Габровски помества злосторни хумористични размисли под заглавие „Кой какво владее“. Публикацията е оригинална:

Кой какво владее

Англия владее Съглашението и морското дъно.
Русия владее мужика, думата и вечните снегове.
Франция владее Жан Жореса и войната на германските охлюви.
Италия — свещения егоизъм и дясния бряг на Изонцо.
Германия владее окопите си в чуждите земи и въздуха.
Австро-Унгария — интернационален патриотизъм.
България владее гайдата, кавала и сопата.
Сарай владее Венизелоса и кларнето.
Турция — босфорските порти и зурната.
Япония владее чистите сметки.
Сърбия — амбулантно правителство и спяна вяра.
Америка владее златоносния неутралитет.
Гърция владее някои гъсти и хронологически кризи.
Ромъния — най-храбрата армия — лъжата от нов тип, демонстрации от рода на оряховската.
Холандия владее легациите.
Мародерите — гешефтите.
Масите — мизерията.
Смъртта — земята.
„К'во да е“ — телеграфните агенции по цял свят.

Мотю — Габрово.

От този незаслужено забравен хуморист в „К'во да е“ помества доста стихове, миниатюри, габровски шег и закачки в проза. В бр. 238 на същата година е поместена негова миниатюра, която може да представи Габрово и неговите хумористи от миналото в която и да е антология на хумора:

Солта

1916 г.

(Из кводайсека минерология)

Свойства. Солта се отличава със соленото си свойство, отдето е добила и името си. Има тъмно-синкав цвят, а счукана на дребно, става бяла като захар. Въпреки това, обаче, остава си пак солена! Има и това необикновено свойство, че колкото по-скъпо се продава, толкова по-солена става. Ето защо Коми-

тета трябва да вземе мерки против тези, които на приятели и близки я продават до-солена, или пък срещу кокошки, масло, сирене и пр.

На огъня солта пръщи и се пръска, затова в такъв случай трябва да си пазим очите. Кристализира на големи кубически камъни, които, по вкуса си, по нищо друго не се различават от обикновения камък. При все това, обаче, от подобни камъни не правят зидове, понеже добитъка има силно вродена склонност да ближе солта, вследствие на което, ако някой би се осмелил да направи подобен зид, то в най-скоро време би се натрупали цели чарди от най-далечни крайща и биха му видели работата. В случаи на война, не е изключена възможността към чардите от добитък да се присъединят цели тълпи хора, които с жадност би близнали.

Твърдостта на солта е толкова голяма, че ако някой би ви ударил с един камък сол, може да ви спуска главата.

Нахождение. Намира се в Карпатите и то в толкова голямо количество, че австро-германците във войната се срещу власите ги биели с камъни сол, вследствие на което е излязла поговорката, че войната на власите излязла много солена. Много влашки кораби натоварени със сол и тръгнали на път, са били потопени от германските подводници в Черно море, вследствие на което водата на това море е станала солена. От там сега в България се добива сол, след като предварително изсушат водата.

Употребление. Централния комитет за поддържане хигиената в страната е препоръчал най-настоятелно на местните такива, със сол да посоляват изхвърлените из къщите боклуци. Солта употребяват и навсякъде където е нужно.

Естествоизпитател: Мото

Липсата на сол през войните е била наистина проблем, и то не само в Габрово. В материала си обаче авторът е вградил много теми — съвременни по звучене, и то с тънък хумор и подтекст. В същия брой на вестника, в рубриката „Поща“, редакторът възкликва: „Мотю. За солта е добро. И другите също. Здравейте!“ Този брой изцяло минава под знака на хумориста. В броя е отпечатано и малкото, но подкупуващо негово стихотворение с личен характер:

• • •

Що ли нямам, боже мили,
сълзи топли, сълзи чисти,
перли бистри и лъчисти —
що ли нямам, боже биле.
Сърце — язва наранено —
в бисер капки да облея,
да измия, да огрея:
виж го, боже, лед студено!

От всеки реп личат личната драма, чувства и вълнения въпреки трудните години на войната. За хумора в броя говори и един своеобразен, вицов и хумористичен

Некролог

Съобщавам на всички мои кредитори, че починах скоропостижно, ранен смъртоносно в главата, в местността под х. Македония — кот 550 — Бр. Матееви, на вр. Мastica, от гдето останките ми се вдигнаха с трен №1 и отнесоха до непостоянното ми местожителство. Скърба за кредиторите си, но се утешавам, че от тъга за мене те ще ме заличат от тефтерите си.

Бог да ме поживи.
Вечна им память.

Чочо Петров: К-къ

Това трудно изкуство — човек да се шегува със собствените си болки и сиромашия — е наистина овладяно. А в бр. 239 Мотю Габровски публикува стихотворението „Аксиоми“ — с поглед към света, който го обкръжава. С обобщаващи акценти е и баснята му „Самозабравилата се жаба“ в бр. 240 от 1916 г.

Почти по същото време от Габрово почва да сътрудничи в „К'во да е“ един още съвсем неизвестен поет. Подписва се на латиница: Nicolaus“ т. е. „Николаус“. В „Поща“, бр. 241, го приканват да почака: „Nicolaus“ — Габрово: ще останат за идните броеве. Ще почакаят ред.“ Годината вече е 1917. Никой тогава не предполага, че това е бъдещият Николай Марангозов. Стиховете са се харесали. Още в следващия брой е отпечатано „Песни за нея“. Три броя след това, в бр. 245, от „Nicolaus“ четем: „По Яворов. Хашлашки песни“. Темата не само подсказва влиянията на Николай Марангозов, а и спонтанните изяви на габровската бохема. Времето от фотографите, на които Николай Марангозов е с широкопола шапка, арбитърът на литературно Габрово. В същия брой му поместват „Политически новини“. Само два броя след това от него е и „Зимни песни“. Сътрудничеството на Марангозов в изданието е продължително. Псевдонима му откриваме и в течението от 1919 г., в бр. 388.

Съзнателно соча броевете, в които се подвизават габровските автори. По издания те не са издирвани, а това затруднява в очертаването на следата, която оставят — далеч не е бегла, както се смяташе доскоро. В различни години в „К'во да е“ сътрудничи и Ив. Ст. Андрейчин, който също използва псевдоними и инициали. Така в бр. 389 от 1919 г. е поместено стихотворението му в проза „Беше пролет“, под инициала „С.“ („Сладходум“). Много са и авторите, които тепърва трябва да се проучват. Съобщавайки псевдонимите им, в „Поща“ винаги отбелязват и града, от който са пишешите. Няколко примера:

В бр. 352 от 1919 г.: „Живчо Димчин — Габрово. Е, артък, такава баба не може да се намери дори и в Габрово.“

В бр. 364 от 1919 г.: „Ке Стилиян — Габрово. Надул си се от пистилджия славейче да станеш, ама излязло гарга.“ Явно че сатириктът се е опитал да напише лирично стихотворение.

В бр. 366 от 1919 г.: „Зурукян — Габрово. Ти си се объркал като куче на мост, а искаш да те разбере. Почваш от четвърта страница, свършваш на първа. Средата му де е?“

В бр. 385 от 1919 г.: „Граф фон Блъф — Габрово. Пожелавам успех на дембелите.“ Кому е известно, че Габрово е имало и пишеш: Граф фон Блъф? И то съчинителствувал срещу дембелите!

Крайно интересно е да се проследят и публикациите. Споменатият Живко Димчин, който печата и само под името Живко, в бр. 386 публикува сатирични миниатюри на тема *ж е н а т а*:

„Пчелата напуша кошера, когато се свърши всичкия мед, а жената напуша мъжа, когато му се свършат всичките пари!“

„Криво дърво, като се поотдяла, става за работа. Жената — каквото и да я правиш, за нищо не става!“

Интересно е авторството и на поета под псевдоним „Мюм“, който се обажда от Габрово, но е от Стара Загора. Изглежда службата го принуждава да пътува. Учудващо е, че в бр. 391 от 23 ноември 1919 г. той успява да прокара няколко стихотворни реда за събитията по Радомирската република:

* * *

На него

— Република нек бъде!

Рече той,

и сътвори я — Раз, два!

(Хе, при Радомир, отвъде)

но съдбата и . . . бе зла!

Мюм

За това стихотворение в редакцията се колебаят дълго. Още в бр. 388 в „Поща“ му отговарят: „Мюм — Ше видим, нека само стане република — всички ще бъдем червеногвардейци. Сам коша е голям републиканец и не признава никого“. Явно, че съдбата на стихотворението е била да отиде в коша, но някой го е извадил оттам. Кой друг би направил това, освен Христо Смирненски, който все още сътрудничи в изданието. Социално насочени са били и доста други публикации на габровци. В бр. 391 от 1919 г. в „Поща“ недоволствуват: „Мюм — Стара Загора. И вашата работа е като тая на габровци. Всички пишат и съчинителствуват, но . . . никой не знае какво трябва да пише. Нейсе!“

Това е същият брой, в който е и стихотворението. Несъмнено отпечатват го, но не са доволни, тъй като, както и габровци, Мюм се е обърнал към остро социалните теми. Къде по-спокойни са били любовните трели и посветените на жената двусмислия.

Интересен е животът на литературно Габрово през военните години. През тях е и дебютът на Марко Марчевски. Публикациите му се срещат многократно, обикновено подписани с псевдонима Марчо — Марча. Марча, както е известно е едно от габровските села, в него е роден Марчевски. Най-силните му изяви обаче са непосредствено след катастрофите на България. След целия си труден и неспокоен живот, политически преследвания и емигранството в Съветския съюз Марко Марчевски ще запази спомени за този най-ранен период от творческото си изграждане. Това са годините на бохемата, за която в стихотворението си „Аз“ в бр. 400 от 1920 г. на „К'во да е“ пише:

Аз

... А в „К'во да е“ явих се без багаж,
та всеки миг готов съм да замина.
Утеха ми е, че някой скръбен ден,
когато — чужд, за чуждите отмина,
и моят дух от смях и злъчка уморен
потърси мир, най-последe някой „аркадаш“
от „К'во да е“ ще каже може би:
— Той беше наш!

Стихотворението е с един от псевдонимите на Марко Марчевски. В предишния брой е поместено и неговото „Разказание“. То заслужава да бъде цитирано цялостно, но за автообрисовката на поета е достатъчен и първият куплет:

Заклевам се в кесията си празна
и в своите кредитори безбройни,
че напушам злостодневката омразна
и оставам вече хората спокойни. . .

В печата Марко Марчевски започва да се появява все по-често, изоставил игривите многостийшия. Но не се разделя и с „К'во да е“. В бр. 353 от 1919 г. той отпечатва „Два съня“, в бр. 356 — „Съвременна любов“, в бр. 453 от 1921 г. — едно „Посвещение на габровки“, а след него — „Писмо“, „Ти и аз“ и т. н. Оригинална е стихотворната му „Автобиография“ в юбилейния бр. 500 от 1922 г. Печата и в сп. „Българин“, а през тревожната 1924 г. сътрудничи на Гео Милев в сп. „Пламяк“. Както е известно, през 1925 г. е арестуван и по пътя за Хасково избягва в Гърция, а оттам се озовава в СССР.

Изявите на габровските сатирици в „К'во да е“ са изключително интересни. В годините на войните и националните катастрофи хуморът и сатиричното им слово не заглъхват. Има творци, останали в незаслужено забвение, които заслужават да бъдат отново прочетени. Преминали през окопите на войните, глада и социалните трусове, те живеят десетилетия чрез измислените имена, своеобразните „словесни маски“, зад които е не само шегата, а и талантът да отстояват своята лична и социална позиция. Поети и хумористи, ждвали под известната прастара максима: „Светът е оцелял, защото се е смял!“